

UČIT SE ČÍST, UČIT SE PSÁT. NAPOŘÁD.

(aneb Neptejte se, co chtěli básníci říci)

OBSAH

Co tím chtěl básník říci?	str. 2
1) V bahně zrady (Kat a básník)	str. 2
2) Hra na minutu	str. 7
INTERNÍ PŘÍLOHY.....	str. 9

Stanislav Zajíček

Gymnázium Matyáše Lercha

Žižkova 55

616 00 Brno

Prohlašuji, že soutěžní záměr nebyl podpořen jinou cenou nebo grantem

Co tím chtěl básník říci?

Nevím, zaznívá-li tato otázka v českých školách; vím, že klást ji nedává smysl.

Má však cenu se ptát, co tím básník říká; zvláště je-li tím básníkem novinář, který píše článek o procesu s Miladou Horákovou.

Autor programu současné politické strany.

Textař vytvářející reklamní slogan.

Student vytvářející minutovou hru.

Ve své práci se zaměřuji na popis dvou výukových činností, které se mi osvědčily, které podporují chápání jazyka, řeči a literární kultury jako aktivní, živé věci i při studiu 65 let starých novin. Které překračují (obrazně i doslova) hranice školní třídy a přenášejí výsledky žákovské tvorby i k ostatním lidem. Které napomáhají pochopit, že jazyk a řeč stojí vedle nelidských zrudností i společných radostí – a že to zavazuje k odpovědnosti všechny, kteří jazyka užívají.

1) V BAHNĚ ZRADY (KAT A BÁSNÍK)

(Modelový plán kritické analýzy textu)

Věková skupina:	žáci vyšších ročníků středních škol
Tematický popis:	Analýza prostředků uměleckého stylu jako cesta k pochopení jedné z metod manipulace (nejen) v publicistickém prostředí
Smysl činnosti:	Analýzou části článku z deníku Rudé právo ze dne 6. června 1950 (<i>V bahně zrady, stíhání opovržením všeho pracujícího lidu, končí rozbíječi jednoty dělnické třídy</i> , str. 3-4) ukázat, jakého lze dosáhnout účinku využitím vhodných stylistických prostředků v neobvyklém kontextu, a nabídnout tak nástroj pro orientaci v mediálním světě současnosti
Klíčové pojmy:	prostředky uměleckého stylu (hl. epiteton, metafora, metonymie a jejich druhy), publicistika raných 50. let 20. století, využití internetových archivů Ústavu pro českou literaturu AV ČR
Předpoklady:	alespoň základní obeznámení se situací v Československé republice po únoru 1948 a s fakty tzv. politických procesů v tomto období; základní znalost stylistické terminologie (styly, jejich prostředky a útvary)
Pracovní materiál:	kopie třísloupcového úvodu zmíněného článku (jedna strana form. A4, viz EXTERNÍ příloha 1)

Jedním z úkolů oboru český jazyk a literatura je naučit žáky orientaci v tzv. prostředcích uměleckého stylu, tj. jevech spojených se zvukem, slovníkem a větou jazyka jako základního nástroje beletrie. Obvykle se žáci s těmito jevy – rytmus, rým, eufonie, epiteton, přirovnání, tropy, figury atd. atd. – seznamují při analýzách beletristických, především básnických textů (a často se mimochodem kritizuje praxe, že se takto děje na úkor „prožitku ducha textu“).

Považuji za více než vhodné žákům ukázat, že znalost teorie a praxe prostředků uměleckého stylu (dále jen PUS) umožňuje porozumění těm textům a jejich záměrům, kde obvykle tyto prostředky nejsme uvyklí vnímat. Jde mi o takové významy, jež autor svým textem formuluje v tropologickém (zjednodušeně řečeno skrytém) smyslu slova.

Pokud čtenář není zvyklý přistupovat k textům analyticko-kriticky, může se stát obětí „prvního dojmu z textu“ – jinak řečeno, autor ho obelstí (zmanipuluje) užitými stylistickými prostředky.

Je praktické uložit žákům, aby si před vyučovací hodinou prostudovali text *V bahně zrady (...)*, jež jim v kopii poskytne v dostatečném předstihu. Studijní téma – Jaký je stylistický (=slohový) charakter textu?

ČASOVÝ OBRAZ VYUČOVACÍ HODINY

0' – 7'

Dobový a situační kontext (evokace)

únor 1948, monopol politické a státní moci v rukou KSČ, projevy tohoto monopolu v dobové publicistice; zatčení, obvinění a souzení dr. Milady Horákové

(pokud je ve třídě k dispozici internet a dataprojektor, využijme archivu České televize k dvouminutové ukázce z procesu, viz

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10153697395-proces-h/video/>)

8' – 15'

Rudé právo

V ideálním případě využít archivu Ústavu pro českou literaturu a promítnout dataprojektorem příslušné číslo RP ze dne 6. června 1950, viz

<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1950/6/6/1.png>

(není-li dataprojektor, vytvoříme si předem A3 maketu tohoto čísla RP), dále ukázat místo článku v čísle a jeho rozsah; navázat na předchozí zkušenosti s výklady a studiem publicistického stylu a jeho útvarů a pokusit se určit standardní žánr sázený v této partii novin; bývá jí **ČLÁNEK zpracovávající hlavní téma dne**; připomenout klasické principy tohoto útvaru – aktuálnost, věcnost, sdělnost, nezaujatost, přesnost v informaci atd.

16' – 22' **Samostatná práce žáků**

Žáci vyhledávají a určují stylistické prostředky, čili potvrzení očekávané neutrálnosti tohoto publicistického útvaru, nebo naopak ukazatele útvaru jiného (i když bylo zevrubné studium uloženo jako domácí, je dobré dát šanci těm nepřipraveným – bystří analytici nebývají vždy ti, co se pečlivě připravují – a zároveň „zvýhodnit“ domácím studiem připravené)

23' – 32' **Analýza nalezených prostředků**

Protože se jedná o soudní proces, očekáváme přiměřený *terminologický* slovník – co je trestným činem, který zákonný paragraf jej vymezuje, kdo je obžalovaným. Již titulky *V bahně zrady, stíhání opovržením všeho pracujícího lidu, končí rozbíječi jednoty dělnické třídy* naznačuje stylistický postup autora/autorů (článek je vydán jako zpráva ČTK, proto nepřekvapuje jeho anonymita) – nabízí bohatou škálu metafor a metonymií, tedy typických prostředků nikoli publicistického, ale *uměleckého stylu*:

bahno zrady (personifikující metafora)

opovržení pracujícího lidu (personifikace, ustálené epiteton)

rozbíječi jednoty dělnické třídy (obraz založený na dvojité metafoře a) rozbíjet jednotu b) dělnická třída)

Četba textu ukazuje, že tento obraz (*rozbíječ*) ukazuje k obžalovaným; vyhledejme další varianty označování obžalovaných v tomto krátkém třísloupcovém textu:

podlá banda (...)

vedení záškodnického spiknutí

odporní zrádci věci dělnické třídy

staří nepřátelé pracujících

staří zaprodanci kapitalistů

politických ztroskotanců

imperialistických špionů

záškodníci mírové výstavby v naší zemi

galerie spodiny

vatikánské agenty

smečka záškodníků

Základní součástí autorské strategie je tu opět metafora doplněná ustálenými či aktuálními epitety. Text navíc vyvolává dojem, že obžalovaní nejsou účastníky klasické kvadratury

soudního jednání *prokurátor – obžalovaný – obhájce – soudce*, ale že *soud* je především jakousi inscenací určenou k demonstraci nepochybných zločinců, přičemž skutečným *soudcem* je tu „inscenační postava“ označovaná abstraktem *lid* spojeným s různými epitetami –

naš lid

pracující lid (naší republiky, Československa)

případně metaforou

vládce a hospodář této země

(Uznáme-li to za vhodné, můžeme inscenační charakter dění ukázat i na setrvalé přítomnosti filmařského osvětlení „na scéně“ soudu, také dokumentem dokládajícím *Vyúčtování zájezdu u st. soudu v Praze*, viz [EXTERNÍ příloha č. 2](#))

Prozkoumáme-li slovník použitý k pojmenování zločinu obžalovaných, ocitáme se na stejné lexikální úrovni, tj. nikoli v rovině *terminologické*, ale *umělecké*:

protilidové intriky

služba imperialistickým osnovatelům válek

spojení se zrádcovskými emigranty

(pravicoví) rozbíječi jednoty

zrada a špiónství

33' – 40' **Shrnutí zkoumaného**

Frekvence a především role použitých prostředků uměleckého stylu umožňují formulovat stylistické hodnocení textu – nejde o útvar stylu publicistického, o článek (viz charakteristika tohoto útvaru výše), jde o **styl umělecký v útvaru**, který není snadné definovat; nejvíce se mu blíží *líčení (v lyrizované próze)*.

V něm nejde o přesné (=terminologické) pojmenování věci, situace, postavy atd., jde o subjektivní zachycení dojmu skrze specifické stylistické prostředky, jde především o vytvoření nikoli citově neutrálního, ale citově angažovaného vztahu k předmětu textu, to je jeho základní úkol – vytvořit mezi čtenářem, textem a jeho (tropologickým) významem vazbu spočívající v angažovanosti čtenáře při vyhledávání identifikujícího smyslu mnohoznačného výrazu.

Je to efekt psycholingvistický – čtenář není věcně a nestranně informován o průběhu soudního jednání, čtenář je textem manipulován k tomu, aby se aktivním „luštěním“ uváděných metafor atd. přiřkl k extrémně negativnímu *lyrickému obrazu* zachycované skutečnosti zločinu a obžalovaného, aby se zároveň identifikoval s některou z poloh osy *smečka, banda, zrádce, spodina versus pracující, lid, hospodář, správce* (lze zmínit faktickou podobu této identifikace, tj. nespočetné *resoluce* žádající nejpřísnější potrestání, viz další články RP, též [EXTERNÍ příloha č. 3](#) – dopis „Resoluce žáků národní školy v Újezdě“). Do tohoto obrazu, do tohoto kontextu pak je vetknuta další část textu – zdánlivě neutrální záznam výpovědi členů *podlé bandy*.

41' – 45' **Otázky pro příští rozpravu**

- A) Jaká je míra zodpovědnosti za takovou *komunikační situaci*, nese větší zodpovědnost
- 1) **(anonymní) autor textu** nebo
 - 2) **jeho zaměstnavatel** (= majitel a provozovatel novin *Rudé právo*, tj. stát a jeho představitelé) nebo
 - 3) **čtenář**, který navzdory/kvůli zjevnému zmatení úlohy (publ.) textů noviny stále kupuje/čte/neprotestuje proti manipulaci?
- Nebo za to může někdo jiný?
- B) Jakou roli hrají podobné prostředky uměleckého stylu v obchodní a politické reklamě?
Proč v reklamách figurují krásné děti, krásní lidé, krásné krajiny bez ohledu na jejich věcný záměr?
- C) Jakou roli hrají podobné prostředky uměleckého stylu v programech současných politických stran?

2) HRA NA MINUTU

Věková skupina:	žáci vyšších ročníků středních škol (nejlépe kolektiv celé třídy)
Tematický popis:	příprava scénáře, realizace a prezentace minutových her
Smysl činnosti:	osvědčit ve vlastní tvorbě porozumění teorii stavby dramatického textu, být schopen se spolužáky utvořit produkční skupinu, hru realizovat a předvést publiku
Klíčové pojmy:	stavba dramatického děje, týmová práce
Předpoklady:	obeznání se základní teorií dramatu
Pracovní pomůcky:	nahrávací zařízení, počítač s programem na zpracování zvukové nahrávky (volně dostupný, např. Audacity), možnost internetové komunikace

Je-li škola pouze hrou na život, či životem samým, o tom se vedou dávné spory. Kloním se k názoru, že je životem samým. A k životu patří to, že někdo má schopnosti vymýšlet nové věci, jiný nové pohledy na věci staré, jiný to všechno kreslit či filmovat a jiný zase o tom napsat zprávu; a dokonce se najde i někdo, kdo je schopen to všechno koordinovat a řídit. Jsem pevně přesvědčen, že ve škole musíme zkoušet nejen počítat či překládat či klasifikovat, **musíme také zkusit, jsme-li schopni navrhopvat řešení, dokumentovat práci, vést skupinu či srozumitelně prezentovat dosažený výsledek.**

Pokud se tyto schopnosti různých lidí spojí při školní výuce za nějakým cílem, jež pedagog sleduje, jde zpravidla **o výuku projektovou.**

Představím práci na vzniku tzv. minutových her. Tento dramatický mikroútvár si získal velkou oblibu u rozhlasových posluchačů. Autor musí vystavět v klasické kompozici dramatu (zjednodušeně expozice, zápletka, pointa) děj hry tak, aby zůstal zachován její „divadelní“ ráz, přitom však čas jejího trvání nepřekročil jednu minutu.

Je zřetelné, že tu autor musí osvědčit znalosti těchto principů, a zároveň prokázat schopnost původní tvorby.

Svou povahou je tento žánr více než vhodný do školního prostředí; tento projekt byl **určen pro žáky třetího ročníku gymnázia.**

Žáky jsem seznámil s ideou tzv. minutových her a doporučil jim poslechnout si ukázky tohoto dramatického minižánru na příslušných místech i-archivu Českého rozhlasu. Do určeného data mi každý z žáků **zaslal via e-mail námět své minutové hry s naznačením její dramatické stavby**. Z těchto námětů jsem vybral patnáct nejnosnějších; z nich potom ve třídě vybráno hlasováním všech žáků **pět pro finální zpracování**. Veškeré texty jsem zároveň využil pro cvičení jazykové správnosti a pro jednoduchou úpravu písemností (viz **PŘÍLOHA č. 1 a 2** – ukázka 2. pracovní verze scénáře a finální verze scénáře, obě s připomínkami). Díky možnosti internetové komunikace tato práce nezatěžuje běžnou školní výuku.

Úkolem žáků bylo nyní vytvořit pět tvůrčích skupin, realizovat scénář, rozdělit si nutné realizační role, pořídit nahrávky a tyto zpracovat do konečné podoby. Žákům jsem zapůjčil dobré diktafony, navíc mohli využít školních ICT učeben s příslušným technickým i programovým vybavením; šlo vlastně o

Po zpracování konečných podob minutových her jsme uspořádali třídní premiéru; tvůrčí skupiny se dále spojily s pořadateli školního filmového festivalu Největší přání (využívám pro rozvíjení tvořivé spolupráce i filmu) a dostaly prostor k produkci své práce před celoškolním publikem. Jejich povinností bylo ještě vytvořit propagační letáky (viz **PŘÍLOHA č. 3**) a hry přiměřeně propagovat ve školním prostředí.

Hru v konečné podobě si můžeme poslechnout [zde](#).

[http://www.gml.cz/webfoto/2013-06-26-festival-nejvetsich-prani/minutove-hry/06b -
_Inteligentni_potomek.mp3](http://www.gml.cz/webfoto/2013-06-26-festival-nejvetsich-prani/minutove-hry/06b -
_Inteligentni_potomek.mp3)

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA Č. 1

Inteligentní potomek

(minutová hra)

Daniel Fína, 3. C, GML Brno

2. pracovní verze scénáře

Sestra: Další, prosím!

Paní: (smutně) Dobrý den, pane doktore.

Doktor: Dobrý den, paní Stejskalová. Copak byste potřebovala?

Paní: No mám na vás takovou prosbu, chtěla bych inteligentního potomka. Pokud možno rovnou geniálního. (usměje se)

Doktor: No tak to pro vás mám jedinou radu. Musíte si najít inteligentního partnera.

(Za rok v porodnici)

Paní: Pane doktore, už mám po termínu a stále nic. (smutně) Mohly by ty komplikace souviset s tím, že čekám dvojčata?

Doktor: Mohly, ale nebojte, paní Stejskalová. My přijdeme na to, co by to mohlo být.

Manžel: Ano, zlato, pan doktor to zvládne. Vidíte?

Doktor: Jistě, jistě.

Paní: Děkuju moc. Nevím, co bych si počala.

Doktor: Poslechneme si břicho, ať víme, co se tam děje!

(pomocí přístroje pustí zvuk nahlas a ozve se)

První dítě: Račte první, pane docente.

Druhé dítě: Ne, až po vás, pane inženýre.

Odstraněno: (řiká smutně)

Naformátováno: Písmo: Kurzíva

Odstraněno: by jste

Naformátováno: Odsazení: Vlevo: 0 cm, Před saz ení: 1,9 cm

Odstraněno: v

Odstraněno: by jsem

Naformátováno: Písmo: Kurzíva

Odstraněno: v

Odstraněno: ¶

Komentář [uc1]: A jak se tohle dozví posluchač u rádia???

Naformátováno: Odsazení: Vlevo: 0 cm, Před saz ení: 1,9 cm

Naformátováno: Písmo: Kurzíva

Odstraněno: (řekne smutně)

Odstraněno:

Odstraněno: by jsem

Naformátováno: Písmo: Kurzíva

Milý Danieli,

Slušně jste při tvorbě scénáře pokračil.

Ale zapracujte prosím ještě na tom, jak V RÁDIU udělat uplynutí roku. Pak mi scénář znovu pošlete.

Dnes vzhledem k ostatním nedostatkům (viz zásahy do textu a komentáře) CHVALITEBNĚ MÉNĚ.

Stanislav Zajíček

PŘÍLOHA Č. 2

Inteligentní potomek

(minutová hra)

Daniel Fína, 3. C, GML Brno

Naformátováno: Doleva

Odstraněno: Intelligentní potomek
Daniel Fína

(Zvuk nemocnice)

Komentář [uc2]: A jak to chcete udělat? To musíte specifikovat, např. udělat takovou koláž, třeba První hlas Další prosím! Druhý hlas Pane doktore, máte jít na sál. Třetí hlas Sestřičky, už tady čekám hodinu!!

Žena: Doktore, už to hrozně bolí! Ty děti přece někdy musejí ven!

Doktor: Uklidněte se. Kdy jste měla termín?

Žena: Před dvěma dny. (Ztěžka oddychuje)

Doktor: Aha. Tak já se podívám, co by se dalo dělat. (Otevírání šuplíku) Vy jste paní Stejskalová?

Žena: Ano.

Doktor: Stejskalová. Hmm. Stejskalová. Aha! Ano, vy jste ke mně přišla s prosbou...

že

Odstraněno: Stejskalová

Odstraněno: na

Odstraněno: to,

byste chtěla mít inteligentního potomka.

Žena: Ano.

Doktor: A dala jste na moji radu?

Žena: Jistě, doktore. Přesně jak jste mi říkal, našla jsem si mimořádně inteligentního manžela, se kterým teď ty děti čekám. Budou to dvojčata.

Doktor: A manžel je teď někde poblíž?

Žena: Sedí v čekárně a podle výrazu je mu hůř než teď mně.

Doktor: Dobře, ale vraťme se k tématu. Dá se tedy očekávat, že děti budou prudce inteligentní po otci.

Žena: Přesně tak, ale teď začíná ta ukrutná bolest! (Se vzlykotem) Zjistěte co nejrychleji, proč nechtějí ven!

Odstraněno: ,

Odstraněno: . . .

Naformátováno: Odsazení:
Vlevo: 0 cm, Představení: 1,9 cm

Odstraněno: (Se vzlykotem)

Doktor: Jistě, poslechneme si břicho, ať víme, co se tam děje.

(Pomocí přístroje pustí zvuk nahlas a ozve se)

První dítě: Račte první, pane docente.

Druhé dítě: Ne, opravdu, opravdu až po vás, pane inženýre.

První dítě: To bych si nedovolil, Vždyť vy jste proti mně..

Odstraněno: ..

(hlas do vytracena, hudební závěr)

Naformátováno: Odsazení:
Vlevo: 1,25 cm, První řádek:
1,25 cm

Naformátováno: Písmo:
Kurzíva

INUTOVÁ

RA

RECEPT

Kód pacienta: 234

Příjmení a jméno: Martina Stejskalová

Číslo pojistnice: 83 612 5 4025

Bydliště (adresa): Gymnázium Matyáše Lercha

Post: Diagnóza: Sk: Kód: Započítá: Uhradě

Rp.: **Inteligentní potomek**

Post: Diagnóza: Sk: Kód: Započítá: Uhradě

Dne: 26. června 2013

IZPŘÍLOŽENÉ: jmenovka, podpis a telefon lékaře

VEŘEJNÁ PREMIÉRA

26. ČERVNA 2013

AULA GML